

dr hab. Samuel Uhrin

Akademia Pomorska w Słupsku

doc. Jacek Dworzecki, Ph.D.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

SKÚSENOSTI S REALIZÁCIOU PREVENTÍVNEJ ČINNOSTI ZAMERANEJ PROTI NÁSILNOSTIAM NA ŠTADIÓNOCH V ZAHRANIČÍ

Úvod

Jednou z nových oblastí, v ktorej sa môže uplatňovať preventívna je sociálne prostredie rizikových futbalových fanúšikov, ktorých nazývame hooligans (chuligáni). Rozvoj preventívnej práce v tejto oblasti vidíme predovšetkým v prevencii diváckeho násilia. Sociálna a sociálno-pedagogická práca a tede aj preventívna činnosť s rizikovými futbalovými fanúškmi je podľa Čechlovského (2006, s. 20) v zahraničí rešpektovanou a vysoko etablovanou oblasťou, ktorá sa však na Slovensku (takmer) ešte nerozvíja. Predpokladom využitia preventívnej práce s rizikovými futbalovými fanúškmi je konštatovanie, že futbalový fanúšik, ktorý má problémy, má aj sklon ich vytvárať.

Vznik futbalového chuligánstva ako sociálneho javu sa spája s anglickými rowdies na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia, kedy násilnosti spojené s futbalom dostali organizovanú podobu. Negatívnym vrcholom futbalového chuligánstva bola polovica osemdesiatych rokov, najmä v podobe známej tragédie v Bruseli, ktorá otriasla celým svetom, vyvolala potrebu celospoločenskej intervencie, a stala sa aj predmetom akademického záujmu odborníkov z oblasti sociálnych vied.

Divácke násilie pri futbalových stretnutiach môžeme charakterizovať ako plánované a manifestačné použitie sily, rasistické a extrémistické prejavy, vandalizmus a výtržnosti uskutočňované organizovanou skupinou osôb – futbalových chuligánov.

Futbalových chuligánov považujeme za rizikovú subkultúru, resp. až kontrakultúru súčasnej mládeže. Jedným z typických subkultúrnych aspektov fandanía je ritualizácia správania (nezávadným diváckym rituálom sú napr. známe „mexické vlny“). Futbaloví hooligans spolu s ultras fanúškmi, ostatnými fanúškmi a divákmi vytvárajú špecifickú

divácku komunitu. Chuligánska subkultúra však tiež nie je homogénna, každá zo skupín má svoje špecifické znaky. Zaujímavosťou napr. je (Smolík, 2002, s. 9), že chuligáni sa, na rozdiel od bežných fanúšikov, identifikujú viac so svojou skupinou ako s futbalovým klubom.

V našom príspevku sa zamyslíme nad možnosťami nerepresívneho riešenia futbalového chuligánstva ako sociálno-patologického javu. Zamyslíme sa nad futbalovými chuligánskom ako formou kriminality mládeže a na základe praktických skúseností vo viacerých krajinách (Veľká Británia, Nemecko, Holandsko, Poľsko, Česká republika) aj nad možnosťami preventívnej práce v predchádzaní futbalového chuligánstva, ku ktorým patria najmä fanprojekty, terénna sociálna práca, ambasády pre fanúšikov a probačné a resocializačné programy.

1. Futbalové chuligánstvo ako fenomén trestnej činnosti mládeže

Futbalové chuligánstvo je považované za špecifickú formu kriminality mládeže (Ondicová, Uhrin, 2012, s. 49-61). K najčastejším formám futbalového chuligánstva zaraďujeme (Mareš M., et al., 2004, s. 15):

- vniknutie na hraciu plochu,
- hádzanie predmetov na hraciu plochu a na aktérov hry (hráčov, rozhodcov),
- výtržnosti a vandalizmus,
- konflikty s využitím verbálneho i brachiálneho násillia,
- rasistické a xenofóbne prejavy.

V rámci času, ktorý futbaloví chuligáni strávia na futbale a s futbalom môže dochádzať k rizikovému správaniu, v dôsledku ktorého sa títo futbaloví fanúšikovia dostávajú do rozporu so zákonom. Hooligans sa najčastejšie dostávajú do konfliktu so zákonom (Harsayi, 2005, s. 7) v prípade útoku na verejného činiteľa, pri páchaní násillia voči skupine obyvateľov a jednotlivcov, výtržníctva, podnecovania k národnostnej a rasovej neznášanlivosti, hanobenia národa, rasy a presvedčenia, ublíženia na zdraví, poškodzovania cudzej veci, podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačaniu práv a slobôd občanov či špecificky verejných prejavov sympatií k fašizmu.

Jednou z kriminogénnych charakteristík chuligánov je extrémizmus. Rozumieme ním aktivity rôzneho charakteru, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimizo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami netolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu,

životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku. Extrémistami označujeme jednotlivcov, resp. skupiny ľudí s protispoločenským, resp. až protiprávnym konaním s prvkami agresivity až brutality, ktoré je namierené proti ideologicky, národnostnej, či inak odlišným ľuďom. Policajný zbor SR sa v rámci monitoringu extrémistickej scény na Slovensku zameriava aj na páchatel'ov diváckeho násilia (Kočan, Selinger, 2013, s. 18-32). Hooligans sú v týchto štatistikách zaradení spolu s neonaci-stickými skinheads a rasistickými extrémistami medzi tzv. pravicových extrémistov. Odhadovaný počet aktívnych pravicových extrémistov a ich sympatizantov v SR je približne 4. 000 osôb. Náš odhad ohľadne počtu aktívnych futbalových chuligánov na Slovensku predpokladá cca 700 osôb.

2. Fanprojekty ako forma sociálnej práce s mládežou

Významným nástrojom sociálnej prevencie futbalového chuligánstva je fanprojekt. Prvý projekt sociálnej práce s mládežou priamo zameraný na futbalových fanúšikov bol realizovaný v Nemecku v roku 1981. V súčasnosti je v Nemecku realizovaných vyše tridsať projektov sociálnej práce s futbalovými fanúšikmi (Šveřepa, 2002, s. 10).

Podobné projekty sa realizujú aj v Holandsku, Belgicku, Švédsku ako aj v iných európskych krajinách.

Fanprojekt môžeme označiť za sociálno-preventívnu prácu s mládežou. K základným cieľom projektov pre fanúšikov by sme mohli zaradiť:

- prevenciu násilia a iných sociálnych deviácií (delikvencie a kriminality, šírenia alkoholizmu a drog, vandalizmu a pod.),
- boj proti extrémizmu, kde by sme zaradili odstraňovanie predsudkov, nenávisťných prejavov voči cudzincom, rasizmu a xenofóbie,
- posilňovanie sociálne prijateľného správania sa futbalových fanúšikov, kde napr. patrí zvyšovanie sebavedomia mladých futbalových fanúšikov, stabilizácia ich vrstovníckych skupín a komunikácia medzi futbalovými klubmi a ich fanúšikmi.

Cieľovou skupinou fanprojektov sú mladí futbaloví fanúšikovia (muži, ale aj ženy) so sklonom k násilnému správaniu. Patria sem najmä hooligans a časť ultras fanúšikov.

Existuje množstvo prostriedkov, ktorými je možné naplňovať ciele fanprojektov. Podstatou je predovšetkým účasť sociálneho pracovníka na futbalovom i širšom sociálnom živote fanúšikov, napr. prostredníctvom ich sprevádzania na zápasy „vonku“, či koordinovaním ich kontaktov s „materským“ klubom. Ďalším prostriedkom je sociálno-výchovná práca s futbalovými fanúšikmi, kam patrí napr. Starostli-

vost' o adekvátnu ponuku mimo futbalových voľnočasových a záujmových aktivít, či príprava a realizácia špecifických výchovno-vzdelávacích podujatí, seminárov a workshopov. Významným prostriedkom dlhodobého naplňovania cieľov fanprojektov je sociálna práca s (príslušnou) komunitou. Zaraďujeme sem napr. identifikáciu lokálnych subkultúr mládeže, spoluprácu so školami, poradenskými inštitúciami a políciou a publicrelations.

Komplexná sieť aktivít uskutočňovaných sociálnymi pracovníkmi v rámci projektov pre futbalových fanúšikov teda zahrňuje (in: Šveřepa, 2002, s. 10):

- a/ individuálne sprevádzanie
- b/ krízovú intervenciu
- c/ sociálne poradenstvo
- d/ využívanie voľného času.

Fanprojekty v zahraničí vedú profesionálni pracovníci (sociálni pracovníci, resp. sociálni pedagógovia) a majú morálnu a často i finančnú podporu futbalových klubov, samosprávnych orgánov, tretieho sektora i štátu.

3. Terénna sociálna práca (streetwork) s futbalovými fanúšikmi

Kľúčovou formou preventívnej práce so subkultúrou futbalových chuligánov je najmä terénna sociálna práca. Terénna sociálna práca je spolu s rezidenčnou semirezidenčnou, poradenskou a administratívnou prácou jednou z organizačných foriem sociálnej ale aj preventívnej práce. Metódou terénnej sociálnej práce s futbalovými chuligánmi je streetwork, resp. v tomto prípade „clubwork”. Streetwork považujeme za metódu terénnej sociálnej práce, ktorá sa uskutočňuje najmä na verejných priestranstvách a v nízkoprahových zariadeniach.

Cieľovou skupinou streetworku tvorí (Klenovský, 2006, s. 38) najmä neorganizovaná a ohrozená mládež, kam patria rôzne subkultúry mládeže (v našom prípade subkultúry hooligans a ultras fanúšikov), ktoré vyhľadávajú neformálne voľnočasové aktivity (športové fandenie) na verejných priestranstvách (futbalových štadiónoch).

Terénny sociálny pracovník sa pri práci s futbalovými chuligánmi zameriava na:

- monitoring situácie na fanúšikovskej scéne, ktorý napr. zahrňuje zhromažďovanie informácií o počte, štruktúre a aktivitách hooligans spojených s futbalom,
- analýza spôsobov trávenia voľného času futbalových fanúšikov, kam okrem samotného fandenia patrí aj stávkovanie v stávkových kanceláriách, zberateľstvo

súvisiace s futbalom, cestovanie na futbalové zápasy, návšteva pohostinských zariadení a diskusie o futbale, rekreačný šport apod.,

- priamu účasť na živote komunity futbalových ultras a hooligans, čiže skutočná práca v teréne, tj. pobyt s fanúšikmi v hľadisku, spoločne cesty na zápasy a pod.,
- prípravu atraktívnej ponuky voľnočasových aktivít a podporných sociálnych služieb, ktoré by rizikových futbalových fanúšikov oslovili.

Predpokladom úspechu preventívne práce v teréne je odborná pripravenosť streetworkerov na prácu s konkrétnou cieľovou skupinou. V Českej republike sme zaznamenali ponuku komplexného vzdelávacieho programu pre terénnych sociálnych pracovníkov (streetworkerov), pracovníkov futbalových klubov, fanúšikov a ultras. Tento vzdelávací program zabezpečuje občianske združenie ProFotbalFans (PFF) v spolupráci s nemeckými kolegami, ktorí majú bohaté skúsenosti so sociálnou prácou s fanúšikmi. Frekventanti tejto vzdelávacej aktivity získajú zručnosti v oblasti kontaktnej a sociálnej práce s futbalovými fanúšikmi, v oblasti prípravy, tvorby a fundraisingu na projekty pre fanúšikov a v oblasti realizácie konkrétnych aktivít s futbalovými fanúšikmi.

4. Ambasády pre fanúšikov ako systém podporných sociálnych služieb pre futbalových fanúšikov

Ambasáda pre fanúšikov, alebo tiež „fan-ambasáda“ (FansEmbassy) je komplexný systém informačných, poradenských a podporných sociálnych služieb pre futbalových fanúšikov. Cieľovú skupinu fan-ambasád tvoria predovšetkým tí fanúšikovia, ktorí za futbalom cestujú, a to najmä na veľké turnaje do zahraničia.

Počiatky existencie ambasád pre fanúšikov nachádzame na MS vo futbale v roku 1990 v Taliansku (Miles, 2002), kde sa takéto služby už poskytovali pre fanúšikov Anglicka a Nemecka. Podobné kontaktné miesta pre fanúšikov sa postupne vytvárali a rozrastali aj na ďalších veľkých futbalových podujatiach (MS i ME) vo Švédsku, Anglicku, Francúzsku, Belgicku, Holandsku a pod. až po tohtoročné majstrovstvá sveta v Nemecku.

Ambasády pre fanúšikov môžu byť organizované dvoma spôsobmi:

- Organizátorom fan-ambasád sú asociácie futbalových fanúšikov (napr. v Anglicku), ktoré sa pred veľkým futbalovým podujatím podieľajú na príprave podporných a asociálnych služieb pre fanúšikov. Organizácie futbalových fanúšikov vyvíjajú celoročné svojpomocné iniciatívy pre svojich členov a snažia

sa byť nezávislými od futbalových i mimo futbalových organizácií pôsobiacich vo verejnej správe.

- Organizáciu ambasád pre fanúšikov majú na starosti skúsení sociálni pracovníci (napr. v Nemecku), ktorí majú dlhodobú prax v tejto oblasti. Ich pozornosť je zameraná najmä na problémové skupiny fanúšikov (hooligans), u ktorých je riziko, že sa budú dopúšťať násilia a iných sociálno-patologických javov.

Pracovníkov fan-ambasád (či už samotných fanúšikov alebo sociálnych pracovníkov) voláme fan-koordinátori, úlohou ktorých je predovšetkým kontaktná práca s fanúškmi, ďalej sprostredkovanie riešenia konfliktov prostredníctvom mediácie a spolupráca s usporiadateľmi podujatia a ďalšími miestnymi autoritami.

Fan-ambasády by mali mať detailné informácie predovšetkým o (Miles, 2002):

- miestopise miesta konania podujatia – plán mesta, poloha futbalových štadiónov, adresy dôležitých inštitúcií, a pod.
- detailoch daného športového podujatia – ceny a dostupnosť vstupeniek, organizácia podujatia, časový program zápasov, atď.
- aktuálnych možnostiach ubytovania pre fanúšikov v mieste konania podujatia,
- vlakovom, autobusovom príp. inom dopravnom spojení medzi miestom ubytovania futbalových fanúšikov a miestom konania futbalových zápasov,
- stravovacích službách s ohľadom na rôznosť požiadaviek špecifických skupín fanúšikov,
- možnostiach zábavy v príslušnej lokalite aj s upozornením na rizikové zóny, tzv. núdzových službách, tj. najmä o zdravotníckej a policajnej službe, príp. požiarnej ochrane, právnych službách, konzulárnych službách a pod. (Hrudka, Zámek, 2012, s. 11-14).

Pri veľkých podujatiach pôsobia (aj) tzv. mobilné fan-ambasády, ktoré sa sťahujú súbežne so „svojím“ tímom, tj. do miest s predpokladom najväčšieho výskytu „svojich“ fanúšikov.

5. Probačné a resocializačné programy pre páchatel'ov futbalového násilia

Špecifickým druhom kuratívnej sociálnej práce s futbalovými chuligánmi sú probačné a resocializačné programy. Ide o typ sociálneho programu zameraný najmä na (odhalených) páchatel'ov futbalového diváckeho násilia z radov mládeže. Aplikáciu probácie v tejto oblasti chápeme ako organizáciu a samotný výkon odborného dohľadu sociálneho pracovníka nad páchatel'ami futbalového násilia, vykonávaný počas realizácie

probačného a resocializačného programu. Resocializáciu v tomto kontexte môžeme charakterizovať ako odborný sociálno-integratívny zásah do subkultúry futbalových hooligans s cieľom ich postupného opätovnéhozačlenenia do sociálne akceptovateľnej diváckej komunity. Probačný a resocializačný program je jednou z foriem resocializačnej činnosti napr. spolu so sociálnym poradenstvom, nácvikom sociálnych zručností, či pracovnou terapiou.

Cieľom probačných a resocializačných programov pre futbalových chuligánov je (Šveřepa, 2002, s. 10) zamedziť recidíve azároveň minimalizovať negatívne dopady kriminalizácie mladistvých.

Najčastejším represívnym opatrením voči páchatel'om diváckeho násilia je zákaz vstupu na štadión. V prípade, že odhalenému páchatel'ovi diváckeho násilia je jeho trest podmienenečne odložený, môže byť priebežná kontrola zákazu vstupu na štadión súčasťou probačného dohľadu podmienenečného výkonu trestu (Korzeniowski, Gašpierik, Kister, 2010, s. 81). V prípade úspešného výsledku mediácie medzi páchatel'om diváckeho násilia a zástupcom príslušného futbalového klubu môže probačný a mediačný úradník navrhnúť účasť odsúdeného páchatel'a na probačnom a resocializačnom programe akomožnú poľahčujúcu okolnosť, resp. po úspešnom absolvovaní programu aj dôvod k zrušeniu zákazu vstupu na štadión.

Počas realizácie probačného a mediačného programu by sa problémoví futbaloví fanúšikovia mali naučiť zvládať vníkané konflikty nenásilnou formou, tolerancii a zodpovednosti za svoje správanie a schopnosti aktívnej rezistencie voči nepriaznivým dôsledkom dynamiky davu v diváckej komunite. Vzhľadom k často teenagerskému veku hooligans a ich predpokladanej sociálnej neprispôsobivosti sa jednou z najúčinnjších ciest javí podpora pozitívnych osobnostných vlastností, postojov a spôsobov správania sa klientov programu. Výsledkom realizácie probačného a resocializačného programu by malo byť povolenie účasti na futbalových zápasoch zo strany organizátora a sociálne akceptovateľné fandenie ako ukazovateľ úspešnosti účasti problémových fanúšikov na programe.

Záver

Pre odborníkov z oblasti teórie a praxe prevencie kriminality sa pri analýze problému futbalového chuligánstva a jeho prevencie možno objavujú otázky: Je futbalové chuligánstvo a jeho prevencia predmetom preventívnej práce? Sú hooligans cieľovou skupinou preventívnej práce? Je práca s hooligans skutočne preventívnou, alebo aspoň sociálnou

prácou? Podkladom pre odpovede na tieto otázky by mali byť, práve v tomto príspevku prezentované, možnosti preventívnej práce v prevencii futbalového chuligánstva.

Ako sa teda nejaký sociálny fenomén stáva predmetom preventívnej práce? Predmetom tejto práce sú podľa Žilovej (2005, s. 30) aj konkrétne sociálne javy, ich riešenie a prevencia, ktoré nie sú v normalite, alebo túto patologickú, či problémovú tendenciu ešte len nadobúdajú a pritom sa dotýkajú jednotlivca, skupiny alebo komunity, presahujú ich osobný (skupinový, komunitný) rámec a vyvolávajú potrebu spoločenského zásahu, intervencie. Myslíme si, že futbalové chuligánstvo spĺňa všetky atribúty prezentovanej charakteristiky predmetu preventívnej práce.

V centre pozornosti pracovníka, ktorý realizuje preventívne aktivity stoja ľudia (jednotlivci, skupiny, komunity) so svojimi sociálnymi problémami. Ofenzívna sociálna práca sa snaží aktívne ovplyvňovať príčiny, za ktorých dochádza k sociálnym problémom u ľudí. Sociálnu prácu s rizikovými futbalovými fanúškami nazývame fancouching. Couching je jeden z prudko sa rozvíjajúcich modelov sociálnej práce zameraný na dlhodobé a efektívne vedenie ľudí v rôznych oblastiach spoločenského života. Pre aplikáciu modelu couchingu v sociálnej práci je potrebné si vymedziť subjektovo-objektovú charakteristiku klientely. Klient sociálneho pracovníka v podobe futbalového chuligána je vnímajúca, premýšľajúca a svojbytná osobnosť, tj. je viac (aktívnym) subjektom ako (pasívnym) objektom sociálnej práce. Dokumentujú to viaceré aktivity futbalových fanúšikov smerujúce k zakladaniu fan-klubov a klubovní, participácii na fan-projektoch a fan-ambasadach, ako aj k navrhovaniu a realizácii alternatív k násilnému správaniu sa počas futbalových zápasov (napr. dánska alternatíva k hooligans sú tzv. roligans, tj. „mierumilovní“ fanúšikovia).

Podstatou efektívneho výkonu sociálnej prevencie futbalového chuligánstva je pozitívny prístup sociálneho pracovníka k subkultúre hooligans a podpora sebaregulačných mechanizmov vo vnútri jednotlivých fanúškovských skupín.

Literatúra

- Čechlovský J. (2006), *Práce s fotbalovými fanoušky*, (w:) *SOCIALLIA 2006. Sborník anotací z X. ročníku konference s mezinárodní účastí*, Hradec Králové, Gaudeamus
- Harsay L. (2005), *Chuligáni. Správa o stave chuliganizmu, rasizmu, antisemitizmu a intolerance v slovenskom futbale*, Bratislava, Ľudia proti rasizmu

- Hrudka J., Zámek D. (2012) *Organizace a činnost policejních služeb: stav k 1.1.2012*, Praha, Police history
- Klenovský L. (2006), *Terénna sociálna práca*, Bratislava, OZ Sociálna práca
- Kočan Š., Selinger, P. (2013), *Bezpečnostné služby v Slovenskej Republike*, Bratislava, Akadémia Policajného zboru
- Korzeniowski L.F., Gašpírik M., Kister Ľ. (2010), *Objective and execution of internal controls in organisations*, (w:) Štofko S. (red.): *Rozvoj Euroregionu Beskidy (VI). Možnosti msparcia bezpečnosti osôb i majetku*, Žilina-Bielsko Biala, WSFiP
- Mareš M., Smolík J., Suchánek M. (2004) *Fotbaloví chuligáni*, Brno, Centrum strategických studií
- Miles K. (2004) *Ambasády pro fanoušky. Historie, pozadí, souvislosti, základní struktura*, „Éthum”, nr 43
- Ondicová M., Uhrín S. (2012), *Prevenca kriminality*, Plzeň, Aleš Čeněk s. r. o.
- Schneider T., Gabriel M. (2004) *Přehled příkladů dobré praxe v sociálně-integrativní práci s fotbalovými fanoušky*, „Éthum”, nr 43
- Smolík J. (2002) *Chuligánství nejen na fotbalových stadionech*, „Psychologie dnes”, nr 7-8
- Smolík J. (2004) *Fotbal a násilí*, „Éthum”, nr 43
- Šveřepa M. (2002) *Hooligans a sociální prevence*, „Sociální politika”, nr 6
- Žilová A. (2005) *Úvod do teórie sociálnej práce*, Badín, Mentor

* * *

Artykuł uzyskał pozytywne opinie wydane przez dwóch niezależnych Recenzentów.

Samuel Uhrin
Jacek Dworzecki

The experience of some european countries in the implementation of preventive measures against the phenomenon of violence and aggression at football stadiums

Abstract

The article sets forward the experience of the Slovak Republic in the field of prevention of violence and aggression in football stadiums. The text discusses initiatives aiming at diminishing this alarming and increasing in size phenomenon. The experiences stemming from preventive measures which have been taken in this regard in other European countries, have also been brought closer in the text.

Key words: *aggression, violence, delinquency in football stadiums, the Slovak Republic*

Резюме

В тексте описано методы и формы борьбы с насилием на футбольных стадионах в Словацкой Республике. Показано также примеры из других европейских стран.

Ключевые слова: *агрессия, насилие, преступления на футбольных стадионах, Словацкая Республика*